

Bergsveinn Birgisson

Hledání Černého vikinga

Vikinská éra z pohledu
historie i fikce

≡ KNIHA ZLIN

RYBAŘENÍ V GINNUNGAGAPU MINULOSTI

Rod Geirmunda Hjörssona Heljarskinna, Černého vikinga

Ýri Geirmundardóttir	875
Oddi Ketilsson	920
Hallveig Oddadóttir	980
Snorri Jörundarson	1012
Gils Snorrason	1045
Þórð Gilsson	1070–1150
Sturla Þórðarson	1115–1183
Helga Sturludóttir	1180
Gyða Sölmundardóttir	1225
Helga Nikulásdóttir	1240
Einar Þorláksson	1280
nejmenovaná Einarsdóttir	1340
Narfi Vigfússon	1365
Anna Narfadóttir	1475
Loft Guðlaugsson	1500–1564
Arnór Loftsson	1540–1610
Anna Arnórsdóttir	1590
Halldóra Björnsdóttir	1620
Ásgeir Jónsson	1650–1703
Guðmundur „Mladší“ Ásgeirsson	1687–1739
Ólöf Guðmundsdóttir	1723
Bjarni Pétursson	1745–1815
Jón Bjarnason	1793–1877
Halldór Jónsson	1831–1885
Ragnheiður Halldórsdóttir	1876–1962
Guðjón Guðmundsson	1917–2010
Birgir Guðjónsson	1940
Bergsveinn Birgisson	1971

©1997–2011

Íslensk erfðagreining ehf. a Friðrik Skúlason ehf. Všechna práva vyhrazena.

Začátkem osmdesátých let nás v domě na předměstí Reykjavíku, kde jsem vyrůstal, často navštěvoval jeden starý muž. Jmenoval se Snorri Jónsson a přátelil se s mými rodiči. Snorri se narodil na Hornském pobřeží, na nehostinném pobřeží nejsevernější části země. Tak jako mnoho jiných se Snorri ze Strönd v padesátých letech odstěhoval, ale v myšlenkách tam přebýval dál a často srdečně vyprávěl o domově. Měl útlou postavu, ale jeho hřmotný hlas dovedl přehlušit křik ptáků i hukot rozbouřeného moře. Byl to známý „sigmaður“, jak se říkávalo těm, kdo se spouštěli z útesů, viseli tam na laně, přeskakovali od jednoho ptačího hnízda k druhému a hledali vejce.

Velkým hrdinou ve Snorriho představách byl Geirmund Heljarskinn. Tak uctivě Snorri nemluvil o nikom jiném, dokonce ani o naší čerstvě zvolené prezidentce, Vigdís Finnbogadóttir. Bylo mi tehdy deset nebo dvanáct let a v příbězích, které o Geirmundovi a jeho lidech vyprávěl, jsem občas něčemu nerozuměl. Většinu z nich jsem zapomněl, ale jeden na mě zapůsobil tak silně, že si ho pamatuji dodnes. Bylo to asi takhle:

Geirmund si na Hornském pobřeží držel spoustu irských otroků. Žili ve špatných podmínkách, dřeli a hladověli. Jednoho dne se rozhodli utéct. Ukradli loďku s pádly a odrazili

od břehu. Vlastně ani nevěděli, kam míří, chtěli se jen dostat co nejdál pryč. Pádlovali a pádlovali, až nakonec dorazili k velkému ostrovu v moři, dál se nedostali. Onomu ostrovu se dodnes říká ostrov Irů – Íraboði. Kdyby ještě bývali pokračovali, bezpochyby by ti nebožáci skončili na severním pólu.

Měl jsem ten příběh živě před očima. Z nějakého důvodu jsem si otroky představoval jako mnichy, napůl holohlavé a v šedých kápích z vlněného sukna. Obličej mají špinavý, oči vážné a vytřeštěné. V jejich pohledu se zračí strach. Někteří z nich drží pádla, jiní jen prkna, jimiž se snaží pádlovat. Bílé oči v umouněných obličejích. Veslují o život. Pryč, pryč od toho všeho. Kdekoliv jinde bude určitě lépe než tady. Tu připlují k ostrovu v nekonečném moři. Třeba je napadlo: Kde asi skončíme, když budeme pokračovat? Doplujeme za hranice světa? Vidím je, jak se chvějí zimou v hučícím příboji ze severu. Když jim dojdou zásoby jídla a pití, začne se na ně snášet strašlivý chlad. Jejich končetiny pozvolna ztrácejí cit. Snad si otroci zpívají chmurné irské lidové písně nebo žalmy (určitě to byli křesťané) a leží těsně u sebe, aby se pokusili udržet si teplo. Možná si lze alespoň trochu představit, jak je takové pomalé umírání nepříjemné. Pomohli si navzájem umřít?

Mezitím Geirmund Heljarskinn přišel na to, že otroci jsou pryč, a vydal se je na moře hledat. Byli naživu, nebo mrtví, když je na skalisku našel? Viděli ještě, jak se blíží plachta lodi jejich pána?

Jisté je jen to, že všichni do jednoho zahynuli. A vlnobití spláchno jejich pozemské ostatky, rozervalo cáry sukna, které jim kdysi dodávalo teplo. Vlny očistily maso z jejich kostí, jež se pak rozpadly na prach tím či oním mohutným příbojem Severního ledového oceánu, až poslední známky po nich zmizely docela. Zahynuli. Všichni. Ale alespoň zemřeli jako úctyhodní muži na svém vlastním ostrově, kde jim nikdo nemohl poroučet ani je ponižovat.

Ostrov se stal zemí Irů a dostal jméno, díky němuž se na ně nikdy tak docela nezapomene: Íraboði.

* * *

Snorri už odešel, ale jeho příběh žije dál.

V létě 1992, asi tak deset let poté, co jsem slyšel Snorriho vyprávění o irských otrocích, jsem se ocitl v odlehlém Nordur-fjordu v Západních fjordech, kousek jižně od Hornského pobřeží. Tehdy jsem v létě lovil ryby. Pronajal jsem si od kamaráda loďku, které vtípálcí říkají necky, a přes léto jsem chytal ryby, abych měl v zimě na studium v Reykjavíku. Sedím a prohlížím si námořní mapu a přemýšlím, kam se vydám lovit zítřka. Náhle mi zrak padne na staré známé místní jméno, které mezi všemi ostrovy a skalisky vyčnívá, dobrých šest námořních mil od pobřeží: Íraboði.

Opět se mi před očima míhají obrazy. Vlněné kápě. Vytrěštěné oči, bílé v černých obličejích. Muži pádlující prkny, daleko od strašlivého otroctví. Jejich těla chvějící se na zemi. Vlny tříštící se o skály.

Myslím, že především právě příběhu, který mi Snorri vyprávěl, nebo lépe řečeno jeho vcítění se do něj, vděčím za to, že jsem napsal tuto knihu. Obzvlášť proto, že jsem si dlouho poté uvědomil, že středověcí učenci, kteří jako první zapsali ságy o osídlení Islandu, nepocítili týž zájem vyprávět ságu o Geirmundovi. Odkud bral Snorri materiál pro své příběhy? Zahlédl jsem snad poslední uhlíky vyprávěcí tradice, ság, které od nejdávnějších dob žily v ústní tradici na Hornském pobřeží? Znovu a znovu mě napadaly otázky: *Kdo byl Geirmund Heljarskinn?* Proč si tady na konci světa držel otroky? Z jakého důvodu o něm neexistuje žádná sága – o něm, který byl údajně „nejznamenitějším ze všech záborců země“? Pročpak je líčen jako černý a ošklivý, když se takto popisovali převážně otroci? Mohlo to být proto, že jeho předkové pocházeli z Bjarmalandu? Kde získal irské otroky? Unesl je

sám, nebo je koupil? Za kolik? Nebylo jeho bohatství jen báchorka? Vždyť přece žil na nehostinném Islandu... Skutečně to nebyl dostatečně nosný námět pro rodovou ságu?

Je ironií osudu, že poté, co jsem se hlouběji ponořil do příběhu o Geirmundu Heljarskinnovi a mimo jiné probádal toponyma, dospěl jsem k závěru, že historka o otrocích na Íraboði je s veškerou pravděpodobností výplodem pozdější doby. Je známo, že taková vyprávění byla často údajně vymyšlena proto, aby vysvětlila stará místní jména. Ale jméno Íraboði může klidně pocházet z nejstarších časů a odkazovat na to, že zde vstoupili na zem Irové, ať už dobrovolně, nebo z donucení.

Jak si lidé předávají zkušenosti a vzpomínky, mění se v příběhy a ságy a u nich se nikdo neptá, co je pravda a co lež. Záleží na tom, jestli je příběh dobrý. Geirmund vlastnil na Islandu spoustu usedlostí a na nich patrně mnoho set irských otroků. Řada z nich skončila na jeho území na Hornském pobřeží, to když začaly docházet přírodní zdroje v Breiðafjordu, kde se usídlil nejprve. Většina otroků pocházela z mírnějšího podnebí a jejich život musel být v tamních tvrdých podmínkách obtížný. Není proto nijak překvapivé, že se někteří pokusili utéct – drtivá většina příběhů o otrocích ve staroseverských textech pojednává o otrocích prchajících před svými pány. Na jejich základě mohl příběh o Íraboði vzniknout kdykoliv poté. Možná někteří Geirmundovi otroci skutečně na Íraboði zemřeli. Možná ne.

V minulosti kdosi spojil zlomky ságy o Geirmundu Heljarskinnovi, které se objevují v nejstarších textech, s místním jménem ve svém kraji, aby stvořil celistvé vyprávění. To se snaží udržet vzpomínku na tajemného muže, Geirmunda Heljarskinna, přiblížit nám ho, připomenout jeho záhadné počínání u otevřeného Severního ledového oceánu, a upevnit jeho status velkého a do jisté míry nemilosrdného majitele otroků.

* * *

Tato kniha pojednává o muži, který žil před 1100 lety. Jeho sága se zachovala jen ve zlomcích, jimž chybí ony detaily potřebné k tomu, aby se jméno z minulosti stalo v mysli čtenáře živoucí osobou. O povaze Geirmunda Heljarskinna prameny mlčí. Neříkají nic o tom, jestli když se široce usmál, se mu zableskly zkažené zuby, ani o tom, zda byl k těm, kdo mu podléhali, nelítostný, nebo naopak spravedlivý, jestli se na svět díval s humorem. Ani o tom, jestli se usmíval, když se rozčlílil, nebo dokonce i ve chvíli, kdy mířil do bouře a bál se. Jestli se chvástal, když pil, jestli kulhal nebo měl jizvy, jestli někdy plakal, jestli v sobě zlost dusil, nebo si ji vybíjel na svých bližních.

O tom všem nemáme ani ponětí.

Sledovat vikinga, který žil před třiceti generacemi, od kolébky do hrobu není snadný úkol. Geirmund je stínem, hlasem v temnotě mezi ústně tradovanými příběhy a ságami, a v této temnotě se ukrývá mnoho otázek, které zatím nikdo nezodpověděl. Potřebujeme ho vytáhnout z této propasti, Ginnungagapu, nahoru na zem.

Je možné vnuknout takovému stínu dost života na to, aby o něm někdo chtěl číst? Mají čtenáři trpělivost vůči vypravěči, který napůl tápe v temnotě jako Dante v „Pekle“?

Často jsem se zamýšlel nad tím, proč – přestože jsem psal jednu verzi za druhou – jsem to zmačkal, zahodil a řekl si: To NENÍ možné! – proč jsem i tak vytrval jako vzpurný tvrdohlavec a reptal jako Þrændstí, když jim Hákon Dobrý hlásal křesťanství, a pomyslel jsem si, že možná není od věci vydolovat trochu víc tady a ještě něco tamhle, přestože uvnitř jsem si říkal, že to, co naleznou, nikdy nebude nic zvláštního.

Práce na této knize mi občas připomínala historku o starém námořníkovi, mém příbuzném, který jako já sám pocházel z rodu paličatých kormidelníků a kapitánů, co je nic nerozhází. V době, kdy se tento příběh odehrál, byl už v pokročilém věku. Je na rybářské loďce na moři se dvěma či třemi

muži. Je mlha. On stojí u kormidla a na nose má silné brýle. Posádka na přídi si říká, zprvu tiše a trochu rozpačitě, že to vypadá, jako by před nimi bylo skalisko. Pak o něco hlasitěji: Že míří přímo na skalisko! Že musí ihned uhnout! Můj starý příbuzný na ně zavolal a překřičel je: „Tady nemůže být žádný skalisko! Žádný podělaný skalisko nevidím!“

Pak do něj se svou lodí narazil.

* * *

Jak známo, píšu knihu o jednom ze svých předků, dvacet šest generací zpátky od mého prapraděda. Pohlédněme však do trochu bližší minulosti: Pravděpodobně jsme poznali svého dědečka a babičku a jejich prostřednictvím se naučili některé příběhy o pradědečkovi a prababičce, snad se mezi ně vmísila i nějaká maličkost o jejich rodičích. Dědeček často vyprávěl historku o tom, jak byl zplozen pradědeček. Prapradědeček, tehdy dvacetiletý, žil na Ströndách a měl doručit balík na statek v Steingrímsfjordu, dva fjordy severně od Hrutáfjordu. Když zaklepe na dveře, suší zrovna všichni venku seno – až na jednu ženu. Je jí třicet osm. V té době byla už podruhé vdovou, porodila čtyři děti a o všechny přišla. Ztratila vše. A možná jí pohled v očích mladého pošťáka připomene staré časy, třeba není všechna naděje ztracena? Pozve ho dovnitř a předloží mu krvavou tlačenkou. Určitě tam musí chvíli pobýt, než se zase vydá na pláň.

Devět měsíců nato se narodil pradědeček, aneb jak dědeček vždycky říkával: Náš život a osud visí na jediné krvavé tlačence. Jinak se toho o prapradědečkovi moc neví – pradědečka uznal za svého, až když se z něj stal rozvážný a úspěšný muž s rodinou a velkým statkem a na povel měl vlastní loď. Praprapradědeček z té strany byl ale kapitán a lodivod v Breiðafjordu. Zachránil posádku jedné dánské lodi před utonutím a v Kodani se mu za to dostalo poct. Převrátil starý trup lodi, vsadil do něj dveře a předělal ho na přístřešek pro